

Cz. Biernat, *Archiwum Państwowe w Gdańsku. Przewodnik po zasobie do 1945 roku*, Warszawa-Łódź 1992, ss. 541.

Przewodnik po zasobie do roku 1945 Archiwum Państwowego w Gdańsku opracowany został przez prof. Czesława Biernata, a wydany w roku 1992 przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych. Przewodnik ten ukazał się również w niemieckim tłumaczeniu w roku 2000.

Prof. Biernat jest jednym z najbardziej uznanych archiwistów polskich. Współtworzył on koncepcję kształcenia archiwistów na Uniwersytecie Gdańskim. Od roku 1950 pracował w Archiwum Gdańskim, a od roku 1969 do emerytury w 1991 pełnił funkcję dyrektora. Publikował prace naukowe z dziedziny archiwistyki i poświęcone dziejom Gdańska, m.in. *Spór archiwalny polsko-gdańsko-niemiecki w okresie międzywojennym 1919–1939* oraz *Recesy gdańskich ordynków 1545–1814*. W 1980 r. otrzymał tytuł profesora. Wa latach 1982–1994 przewodniczył Radzie Redakcyjnej czasopisma „Archeion”. Od roku 2002 był członkiem honorowym Stowarzyszenia Archiwistów Polskich. Prof. Biernat otrzymał: Odznakę Honorową za zasługi dla archiwistyki, Nagrodę Prezydenta miasta Gdańska, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski oraz Medal Komisji Edukacji Narodowej.

W myśl *Wskazówek metodycznych do opracowania przewodnika po zasobie archiwum*¹, wprowadzonych pismem okólnym Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 12 czerwca 1982 r., część wstępna przewodnika składać powinna się z: tytułu, spisu treści, przedmowy, wstępu, wykazu skrótów. Przewodnik po zasobie archiwum w Gdańsku zawiera wyżej wymienione elementy, a ponadto: bibliografię, spis adresów cytowanych w przewodniku archiwów, bibliotek i muzeów oraz streszczenia w językach angielskim, niemieckim i rosyjskim, a także spis ilustracji czarno-białych i kolorowych. Przewodnik ten został zatem opatrzony wszystkimi niezbędnymi elementami wstępnymi.

Część właściwą przewodnika stanowi ewidencja zasobu Archiwum Państwowego w Gdańsku do 1945 r.

Na końcu znajdują się dwa załączniki oraz indeksy: nazwisk, nazw geograficznych oraz nazw zespołów, urzędów i instytucji, a także wykaz numerów pustych.

Spis treści, poprzez zastosowanie prostej czcionki oraz zróżnicowanej wielkości i grubości liter, jest przejrzysty i czytelny dla użytkownika.

Tytuł przewodnika zawiera wszystkie niezbędne elementy wytyczone w wyżej wspomnianych „wskazówkach merytorycznych”, czyli nazwę opra-

¹ Wskazówki metodyczne do opracowania przewodnika po zasobie archiwum, wprowadzone pismem okólnym nr 4 NDAP z dnia 12 czerwca 1984 r., zob.: S. Sierpowski, *Dzieje archiwistyki polskiej: wybór źródeł*, t. II, Poznań 1993, s. 267–280.

cowania oraz nazwę archiwum, którego zasobu archiwalnego to opracowanie dotyczy.

W myśl zasad zawartych we „wskazówkach metodycznych” przedmowa powinna omawiać: cel, przedmiot i zakres opracowania. Z wymagań tych prof. Biernat w pełni się wywiązał, pisząc: „Celem niniejszej publikacji jest przedstawienie informacji o zasobie Archiwum Państwowego w Gdańsku, do roku 1945”. „Wskazówki merytoryczne” zalecają także umieszczenie w przedmowie danych dotyczących m.in.: struktury przewodnika (uzasadnienie ewentualnego podziału na tomy, a wewnątrz tomu na rozdziały oraz podrozdziały itp.), konstrukcji opisów zespołów i zbiorów archiwalnych, a także struktury organizacyjnej archiwum, szczególnie informacji o komórkach zajmujących się udostępnianiem, a także o zasadach i organizacji korzystania z archiwaliów oraz o przepisach dotyczących ochrony zasobu. Elementy te w przewodniku po zasobie Archiwum w Gdańsku umieszczone zostały we wstępie. Nie należy jednak uznawać tego za błąd, gdyż przesunięcie tych elementów z przedmowy do wstępu nie ujmuje nic ich merytorycznej wartości. Ponadto są one wyszczególnione w spisie treści, więc czytelnik bez problemu może do nich dotrzeć.

Rozwinięcia natomiast wymaga informacja dotycząca cesury chronologicznej przewodnika, gdyż autor podaje jedynie, że nie ma ona uzasadnienia merytorycznego, nie popiera jednak tego twierdzenia żadnymi argumentami.

Kolejnym elementem przewodnika jest wstęp, który wedle wspomnianych już „wskazówek merytorycznych” zawierać powinien zarys dziejów archiwum oraz charakterystykę zasobu przechowywanego w tej instytucji. Pierwsza część wstępu do przewodnika autorstwa prof. Biernata zawiera szczegółowe informacje dotyczące historii i organizacji Archiwum w Gdańsku. Opisuje on m.in. proces jego tworzenia, los registratur urzędów, a także trudny do odtworzenia los archiwaliów podczas II wojny światowej. Tekst zaopatrzony został poza tym w mapki Pomorza na przestrzeni wieków, co podnosi wartość informacyjną wstępu. Obok wiedzy *stricte* archiwistycznej dostarcza on także encyklopedycznej wiedzy o regionie Pomorza Gdańskiego.

Drugą część wstępu stanowią omawiane już informacje dotyczące konstrukcji przewodnika i trybu udostępniania zasobu. Wstęp do przewodnika po Archiwum w Gdańsku wyklada w ujęciu całościowym dzieje narastania zasobu tej instytucji oraz zmiany w jej ramach i ich przyczyny. Na tej podstawie czytelnik uzyskuje informacje o zachodzącej różnicy między historycznie narosłym zasobem a zasobem aktualnie przechowywanym w Archiwum.

Na końcu wstępu podane są informacje o lokalizacji Archiwum wraz z jego dokładnym adresem, a także mały plan miasta i dawne fotografie Archiwum.

Brakuje jednak informacji o łącznej liczbie jednostek archiwalnych oraz o rozmiarze zbiorów, które wymagane są zarówno w świetle zarządzenia nr 18 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 1 sierpnia 1974 r.², jak i „wskazówek merytorycznych do opracowania przewodnika po zasobie archiwum”.

Na kolejnych stronach znajduje się obszerna bibliografia, zawierająca zarówno polsko-, jak i obcojęzyczne pozycje. Może ona stanowić cenne źródło informacji dla czytelnika.

Ostatnim z elementów części wstępnej inwentarza, wyszczególnionym w cytowanych już „wskazówkach merytorycznych”, jest wykaz skrótów użytych w przewodniku opracowanym przez prof. Biernata. Wykaz ten sporządzony został w porządku alfabetycznym.

W dalszej części znajdują się streszczenia w języku angielskim, niemieckim oraz rosyjskim. W streszczeniach tych zawarte zostały informacje dotyczące m.in.: rozpiętości chronologicznej oraz terytorialnej opisanych w przewodniku archiwaliów wraz z krótką historią kształtowania się zasobu Archiwum Gdańskiego, a także objaśniające noty informacyjne. Na końcu opisane zostały zasady udostępniania zasobu, a także godziny przyjmowania interesantów w pracowni Archiwum. Są to wszystkie podstawowe elementy niezbędne do skorzystania z zasobu Archiwum.

Część właściwą przewodnika stanowi prezentacja zasobu Archiwum Państwowego w Gdańsku do roku 1945.

Spis zespołów podzielony został na pięć obszernych grup rzeczowych. Pierwsza z nich obejmuje: administrację ogólną, stan cywilny, ewidencję ludności, policję i bezpieczeństwo publiczne, kościoły i klasztory, oświatę, naukę i kulturę oraz zdrowie i opiekę społeczną.

Hasła pogrupowane zostały zgodnie z zasadą - od generalistów do specjalistów, zalecaną w zarządzeniu nr 18 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 1 sierpnia 1974 r. Tak np. wyszczególnione zostało hasło ogólne „oświata”, a następnie rozdzielone na hasła szczegółowe o węższym zakresie, tj.: „inspektoraty szkół” czy „szkoły wyższe”. Natomiast w przypadkach, gdy pod hasłami szczegółowymi występuje dużo materiału archiwalnego, zostały one dodatkowo podzielone na podgrupy. Dotyczy to np. hasła ogólnego „Miasto Gdańsk”, z którego wyodrębniono hasło szczegółowe „Rada”, a następnie podgrupy, tj.: „edykty i zarządzenia”, „księgi miejskie”, „recesy rady” itd. Hasła ułożone zostały w układzie strukturalno-rzeczowym.

Opis zespołu rozpoczyna się od numeru, następnie w podpunkcie pierwszym podany jest tytuł zespołu, najczęściej jest to nazwa instytucji, która ze-

² Zarządzenie nr 18 NDAP z 1 sierpnia 1974 r. dotyczące opracowania przewodnika po zespole (zbiorze) archiwalnym; zob.: S. Sierpowski, dz. cyt., s. 219-226.

spół wytworzyła, bądź nazwa umowna przyjęta w Archiwum i cytowana w opracowaniach archiwalnych czy literaturze historycznej. Na pierwszym miejscu podana została nazwa polskojęzyczna, a w niektórych zespołach w nawiasie nazwa obcojęzyczna, w tym przypadku przeważnie w języku niemieckim. W podpunkcie drugim podane zostały daty krańcowe wraz z rozmiarem zespołu w metrach bieżących oraz liczba jednostek archiwalnych. W kolejnym podpunkcie zawarte zostały najważniejsze informacje dotyczące dziejów oraz zakresu terytorialnego twórcy zespołu, a w niektórych przypadkach także informacje o zmianie nazwy twórcy zespołu. W podpunkcie czwartym znajduje się krótka charakterystyka zespołu. W podpunkcie piątym podane zostały: sygnatura, numer mikrofilmu lub adnotacja o jego braku oraz informacja o inwentarzu (kartowy lub książkowy), natomiast w ostatnim szóstym podpunkcie sygnatura dawna i losy zespołu. W opisie niektórych zespołów punkt drugi, trzeci oraz szósty zostały pominięte, dotyczy to np. ksiąg urzędu stanu cywilnego, w opisie których podane są tylko miejscowość oraz daty skrajne urodzeń, zgonów i ślubów, a także obecna sygnatura wraz z informacją o stanie zmikrofilmowania i inwentarzu.

W poszczególnych przypadkach pod opisem danego zespołu podane są informacje o zespołach zawierających analogiczne informacje, np. poniżej opisu zespołu „Urząd meldunkowy miasta Elbląga” znajdują się odsyłacze do zespołów, w których są karty meldunkowe z innych miast, np. do zespołu nr 01204, zawierającego karty meldunkowe z miasta Gdyni, jednak odsyłacze te nie są obustronne.

W opisie zespołów brakuje jednak informacji o języku dokumentów, co prawda przy niektórych tytułach w nawiasach zamieszczona została także nazwa w języku obcym, nie jest to jednak konkretna informacją o języku dokumentów wchodzących w skład danego zespołu. Brakuje także informacji o archiwalnych pomocach informacyjnych, tj. inwentarzach, skorowidzach i innych materiałach, na podstawie których odbywać może się udostępnianie. W świetle zaleceń metodycznych naczelnego dyrektora archiwów państwowych informacje o pomocach archiwalnych powinny zawierać następujące dane: imię i nazwisko autora, tytuł i datę opracowania, druk, rękopis lub maszynopis oraz formę sporządzenia inwentarza. W przewodniku opracowanym przez prof. Biernata odnaleźć można jedynie informacje o formie sporządzenia inwentarza.

Noty w przewodniku zbudowane są według stałego, powtarzającego się schematu, co ułatwia sprawne korzystanie z publikacji.

Na kolejnych stornach, po opisie zasobu Archiwum Państwowego w Gdańsku, znajdują się dwa załączniki. Pierwszy z nich stanowi zestawienie, w którym odtworzono strukturę zasobu gdańskiego archiwum do roku 1945 i obowiązujące wówczas sygnatury, drugi z załączników to konkordancja aktualnych sygnatur z numerami not informacyjnych w przewodniku.

Zestawienie to pozwala na łatwe odnalezienie zespołu ze znaną i obowiązującą sygnaturą.

Na uznanie zasługują zamieszczone na końcu publikacji indeksy: nazwisk, nazw geograficznych oraz nazw zespołów, urzędów i instytucji. Zostały w nich uwzględnione zarówno nazwy polsko-, jak i obcojęzyczne. Indeks taki w znaczny sposób ułatwia poszukiwania użytkownikowi.

Zwieńczeniem przewodnika jest ponownie zamieszczony wykaz ważniejszych skrótów, na karcie, która umożliwia jednocześnie czytanie przewodnika i korzystanie z wykazu skrótów, co z całą pewnością ułatwia sprawne posługiwanie się przewodnikiem.

Podsumowując, przewodnik po Archiwum Państwowym w Gdańsku spełnia większość wytycznych Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych dotyczących opracowania przewodnika po zasobie archiwum. Wymienione w recenzji drobne odstępstwa od zaleceń metodycznych nie pomniejszają wartości merytorycznej przewodnika, są one raczej celowym działaniem autora aniżeli niedopatrzaniem. Noty informacyjne o zespołach zbudowane zostały według powtarzającego się schematu, co ułatwia sprawne poruszanie się po publikacji.

Przewodnik po zasobie Archiwum Państwowego w Gdańsku, opracowany przez prof. Biernatę, uznać należy za jeden z najlepszych, jakie zostały do tej pory wydane, świadczyć może o tym choćby fakt, że wzorowane na nim zostały przewodnik po zasobie Archiwum w Gdyni oraz Archiwum w Lublinie. Starannie przygotowany przewodnik po zasobie Archiwum w Gdańsku do roku 1945 z pewnością stanowi pomoc zarówno dla archiwistów, jak i historyków oraz studentów.

Anna Sikierska